

मित्र हो, हे भाषण संपण्यापूर्वी मला नाट्यरसिकांकडं एक पसायदान मागायचं आहे. माझं हे विधान अतिशय मध्यमवर्गीय स्वरूपाचं आणि मध्यमवर्गीयांना आवडेल असं आहे. त्यामुळं माझ्यावर आक्षेप घेणारांची सोय होईल याची मला कल्पना आहे. पण नाट्यव्यवहारावर मध्यमवर्गीयांची आणि अभिजनांची पकड आहे. त्यामुळं त्यांच्याच परिभाषेत बोलणं मला आवश्यक आहे असं वाटतं. माझ्या या कबुलीमुळं मी एखादा पवित्रा घेतो आहे की काय असाही संशय व्यक्त केला जाऊ शकेल. दोन्हीकडून मी एकाकी पडेल अथवा दोन्ही पक्षांना माझी भूमिका समजून घेणं आवश्यक आहे असेही वाटेल. हे सर्व गृहीत धरून मी नाट्यरसिकांशी हा संवाद करीत आहे.

मी समन्वयवादी आहे. तडजोडवादी नाही. परंतु समन्वय आणि तडजोड या दोहोंचाही वरवर दिसणारा तोंडवळा सारखाच असतो. सिद्धांत म्हणून तडजोडवाद्याला कधीच कुणी प्रतिष्ठा देत नाही. म्हणून तडजोडवादी अनेक वेळेला समन्वयवादाच्या भाषेत बोलू लागतात आणि नव्या उमेदीच्या तरुणांचा गोंधळ उडतो. आता मी हे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या परिभाषेत सांगू का ? क्रांती आणि प्रतिक्रांती यांचा वरवरचा तोंडवळा सारखाच असतो. त्यामुळं प्रतिक्रांती करणारे क्रांतीच्या परिभाषेत बोलू लागतात. त्यामुळं या दोहोंतील सीमारेषा धूसर होत जातात व अनेकांचा गोंधळ उडतो. त्यामुळेच समान परिभाषेत व्यक्त होणाऱ्या या दोन्ही वादांची सीमारेषा कोणती आहे हे सांगणं मला आवश्यक वाटतं. त्यातच, 'आजची परंपरा कालच्या बंडखोरांनी सुरु केलेली असते आणि आजचे बंडखोर उद्याच्या परंपरेचा पाया घालतात' असं अलंकारिक विधान केलं की उभयपक्ष या विधानाचा स्वतःच्या समर्थनासाठी वापर करू लागतात. हे विधान आदरणीय कै.पु.ल.देशपांडे यांचं आहे आणि ते त्यांनी त्यांच्या संमेलनाच्या अध्यक्षीय भाषणात केलं आहे. त्यामुळे हे विधान स्वीकारण्यापूर्वी अथवा नाकारण्यापूर्वी समन्वय आणि तडजोड यातील सीमारेषा मी अधोरेखित करू इच्छितो. तडजोडीचा अंतःस्थ हेतू आपली सत्ता टिकावी हा असतो. आपले वर्चस्व मजबूत रहावे हा असतो. तर समन्वयवाद परंपरेतला तपशील स्वीकारून आजच्या जीवनशैलीला घातक ठरेल असा तात्त्विक भाग नाकारत असतो. पाच हजार वर्षांची दीर्घ परंपरा असलेल्या देशात परंपरेला नकार दिला की परंपरा संपते हे समजणे फार भाबडेपणाचे असते. त्यात उपासनेचे स्वातंत्र्य घटनेनेच दिले की परंपरा नाकारण्याची लढाई अधिकच गुंतागुंतीची होते. म्हणून आजच्या वर्तमानातल्या सिद्धांतांना विरोधी जाणारी परंपरा कोणती आणि आजच्या सिद्धांतांना हानी न पोचवणारा पारंपरिक तपशील कोणता हे समन्वयवादी माणसाला उलगडून दाखवावे लागते. एखाद्या प्रेमविवाहात जातीचा अडसर होत असेल तर हा आजच्या वर्तमानातल्या सिद्धांतांना विरोध करणारा परंपरावाद आहे, असे मी मानतो. त्यासाठी कडाडून विरोध करायलाच हवा ही